



WALES AUDIT OFFICE  
SWYDDFA ARCHWILIO CYMRU

# Adroddiad Gwella Blynyddol

## Cyngor Sir Ynys Môn

Cyhoeddwyd: Mawrth 2013  
Cyfeirnod y ddogfen: 177A2013



# Archwilydd Cyffredinol Cymru

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y llywodraeth a chaiff ei benodi gan Ei Mawrhydi y Frenhines. Mae'n arwain Swyddfa Archwilio Cymru ac mae'n atebol i Bwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus Cynulliad Cenedlaethol Cymru am waith Swyddfa Archwilio Cymru.

Yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilydd allanol Llywodraeth Cymru, y cyrff a noddir ganddi a'i chyrrff cyhoeddus cysylltiedig, Comisiwn y Cynulliad a chyrrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol yng Nghymru. Mae hefyd yn penodi archwilwyr allanol cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, gan gynnwys awdurdodau unedol, yr heddlu, gwasanaethau prawf, awdurdodau tân ac achub, parciau cenedlaethol a chynghorau cymuned. Mae archwilwyr penodedig yr Archwilydd Cyffredinol yn gyfrifol am gynnal archwiliadau blynyddol o bron i £5.5 biliwn a drosglwyddir gan Lywodraeth Cymru i lywodraeth leol ar ffurf grantiau cyffredinol a phenodol. Yn ei thro, mae llywodraeth leol yn codi £2.1 biliwn pellach drwy'r dreth gyngor ac ardrethi busnes.

Yn ogystal â chyflawni archwiliadau ariannol, mae'r Archwilydd Cyffredinol yn gyfrifol am archwilio sut mae cyrff cyhoeddus yn rheoli ac yn gwario arian cyhoeddus, gan gynnwys sicrhau gwerth am arian wrth ddarparu gwasanaethau cyhoeddus. Nod Swyddfa Archwilio Cymru yw gwneud i arian cyhoeddus gyfrif, drwy hybu gwelliannau, fel y gall pobl Cymru gael budd o wasanaethau cyhoeddus atebol a reolir yn dda sy'n cynnig y gwerth gorau posibl am arian. Mae hefyd yn ymrwymedig i nodi a lledaenu arfer da ym mhob rhan o'r sector cyhoeddus yng Nghymru.

Mae'r Adroddiad Gwella Blynyddol hwn wedi'i baratoi ar ran Archwilydd Cyffredinol Cymru gan Huw Lloyd Jones ac Andy Bruce o dan gyfarwyddyd Alan Morris.

# Cynnwys

<b>Adroddiad cryno ac argymhellion</b>	4
<b>Adroddiad manwl</b>	
Cyflwyniad	7
Mae'r Cyngor yn gwneud cynnydd da o ran cyflawni gwelliannau ac mae wedi ymateb yn adeiladol i gyngor gan y Comisiynwyr a'r rheoleiddwyr, ond mae angen i fomentwm y newid barhau er mwyn sicrhau gwelliant cynaliadwy	8
Mae'r Cyngor yn gwneud cynnydd o ran cyflawni gwelliannau yn y rhan fwyaf o'i flaenoriaethau ond mae angen iddo ganolbwyntio ar wasanaethau gwannach er mwyn gwella canlyniadau i'r cyhoedd	8
Mae dulliau'r Cyngor o gyflwyno adroddiadau ar berfformiad a gwerthuso perfformiad yn gwella, ac mae'r Uwch Dîm Arwain yn ychwanegu at allu ac adnoddau'r Cyngor i gyflawni rhagor o welliannau	16
Mae gan y Cyngor gynllun cynhwysfawr ar gyfer gwella a fydd yn heriol i'w gyflawni, ond sydd â rhagolygon realistig i gyflwyno gwelliannau sylweddol i wasanaethau ac i bobl Ynys Môn	20
<b>Atodiadau</b>	
Atodiad 1 Statws yr adroddiad hwn	23
Atodiad 2 Gwybodaeth ddefnyddiol am Ynys Môn a Chyngor Sir Ynys Môn	24
Atodiad 3 Llythyr Archwilio Blynyddol yr Archwilydd Penodedig	26
Atodiad 4 Amcanion gwella a hunanasesiad Cyngor Sir Ynys Môn	28

# Adroddiad cryno

- 1 Bob blwyddyn, rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol gyflwyno adroddiad yn nodi pa mor dda y mae cynghorau, awdurdodau tân ac achub, a pharciau cenedlaethol Cymru yn cynllunio ar gyfer gwella ac yn darparu eu gwasanaethau. Gan ddefnyddio gwaith arolygiaethau perthnasol yng Nghymru, ynghyd â gwaith a gynhelir ar ei ran gan Swyddfa Archwilio Cymru, mae'r adroddiad hwn yn rhoi darlun o welliant dros y flwyddyn ddiwethaf. Rhennir yr adroddiad yn dair prif adran, sy'n cwmpasu'r ffordd y mae'r Cyngor yn darparu ac yn gwerthuso gwasanaethau mewn perthynas â 2011-12, a'r ffordd y mae'n cynllunio gwelliant ar gyfer 2012-13.
  - mae'r Cyngor yn ymateb yn adeiladol i ganfyddiadau arolygiad Estyn a gynhaliwyd yn 2012;
  - ar y cyfan, mae gwasanaethau budd-dal tai yn gwella;
  - mae'r Cyngor yn un o ddim ond dau o gynghorau yng Nghymru sydd wedi cyrraedd Safon Ansawdd Tai Cymru erbyn y dyddiad targed ac mae'r trefniadau ar gyfer gwneud atgyweiriadau ymatebol i dai yn gwella;
  - mae trefniadau'r Cyngor i reoli ei asedau gwybodaeth yn cyfyngu ar ei allu i wella; a
  - mae'r Cyngor yn datblygu ei drefniadau gweithio mewn partneriaeth, gan ddechrau ymgysylltu â'r cyhoedd yn fwy effeithiol ac mae'n mynd i'r afael â materion economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol.
- 2 Mae'r Archwilydd Cyffredinol wedi dod i'r casgliad bod Cyngor Sir Ynys Môn (y Cyngor) yn gwneud cynnydd da o ran cyflawni gwelliannau ac mae wedi ymateb yn adeiladol i gyngor gan y Comisiynwyr a'r rheoleiddwyr, ond mae angen i fomentwm y newid barhau er mwyn sicrhau gwelliant cynaliadwy.
- 3 Canfuwyd bod y Cyngor yn gwneud cynnydd o ran cyflawni gwelliannau yn y rhan fwyaf o'i flaenoriaethau ond mae angen iddo ganolbwyntio ar wasanaethau gwannach er mwyn gwella canlyniadau i'r cyhoedd:
  - mae'r Cyngor yn parhau i wneud cynnydd da o ran mynd i'r afael â themâu rheolaeth gorfforaethol y Comisiynwyr ac mae wedi cyrraedd trobwynt gan fod yr ymyrraeth yn cael ei chwtogi;
  - gwneir cynnydd da o ran sicrhau gwelliant ym mherfformiad gwasanaethau plant ac ymateb i ganfyddiadau arolygiad Arolygiaeth Gofal a Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru (AGGCC) a gynhaliwyd yn 2011;
- 4 Canfuwyd hefyd bod dulliau'r Cyngor o gyflwyno adroddiadau ar berfformiad a gwerthuso perfformiad yn gwella, ac mae'r Uwch Dîm Arwain yn ychwanegu at allu ac adnoddau'r Cyngor i gyflawni rhagor o welliannau:
  - mae adroddiad hunanwerthuso blynyddol y Cyngor yn gytbwys ond mae lle i gynnwys mwy o wybodaeth ansoddol i ddarparu sail dystiolaeth gyflawn i'w alluogi i asesu ei berfformiad;
  - mae'r trefniadau llywodraethu a monitro yn gwella ac mae'r pwyllgorau craffu ac archwilio'n perfformio'n dda, gydag aelodau etholedig a lleyg yn cynnig her a mewnbwn gwerthfawr;

- mae'r Cyngor yn dysgu i fod yn fwy hunanfeirniadol wrth werthuso'r ffordd y mae'n darparu gwasanaethau a chanlyniadau i ddinasyddion; ac
- mae'r Uwch Dîm Arwain yn darparu arweinyddiaeth gref a gweladwy, ac mae wedi ychwanegu'n sylweddol at allu ac adnoddau'r Cyngor i gyflawni rhagor o welliannau.

5 Yn olaf, mae'r adroddiad yn amlinellu ein barn ynghylch pa mor dda y mae'r Cyngor yn cynllunio ac yn gwneud trefniadau i gynorthwyo gwaith gwella. Daethom i'r casgliad canlynol: mae gan y Cyngor gynllun cynhwysfawr ar gyfer gwella a fydd yn heriol i'w gyflawni, ond sydd â rhagolygon realistig i sicrhau gwelliannau sylweddol i wasanaethau a phobl Ynys Môn. Nodwyd y canlynol gennym:

- mae'r Cyngor wedi cyflawni ei ddyletswyddau cynllunio ar gyfer gwella o dan Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 (y Mesur) ac wedi gweithredu'n unol â chanllawiau Llywodraeth Cymru;
- mae'r Cyngor yn parhau i wneud cynnydd graddol o ran mynd i'r afael â'r cynigion ar gyfer gwella a nodwyd mewn asesiadau blaenorol;
- mae gan y Cyngor gynlluniau ariannol clir a chadarn ond mae'n wynebu nifer o heriau ariannol yn sgil mesurau caledi parhaus; ac
- mae'r Cyngor wedi datblygu cynllun datblygu sefydliadol i gefnogi gwelliannau hirdymor a moderneiddio'r ffordd y mae'r Cyngor yn gweithio.

# Argymhellion

- 6 Nid ydym yn gwneud rhagor o argymhellion yn yr *Adroddiad Gwella Blynyddol* hwn. Mae'r Cyngor wedi pennu agenda heriol iddo'i hun. Bydd yr Archwilydd Cyffredinol a'i staff yn monitro cynnydd y Cyngor wrth weithredu'r agenda hon yn ystod y flwyddyn i ddod.

# Adroddiad manwl

## Cyflwyniad

- 7 O dan y Mesur, rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol gyflwyno adroddiad yn nodi pa mor dda y mae cynghorau, awdurdodau tân ac achub, a pharciau cenedlaethol Cymru yn cynllunio ar gyfer gwella ac yn darparu eu gwasanaethau. Mae **Atodiad 1** yn rhoi rhagor o wybodaeth am bwerau a dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol o dan y Mesur. Gyda chymorth arolygiaethau yng Nghymru, Estyn (ar gyfer addysg) ac Arolygiaeth Gofal a Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru (AGGCC), rydym wedi llunio darlun o'r hyn y mae pob cyngor neu awdurdod yng Nghymru yn ceisio ei gyflawni a sut mae'n gwneud hynny. Mae'r adroddiad hwn hefyd yn nodi'r cynnydd y mae'r Cyngor wedi'i wneud ers i'r Archwilydd Cyffredinol gyhoeddi ei *Adroddiad Gwella Blynyddol* diwethaf, gan ddefnyddio hunanasesiad y Cyngor ei hun.
- 8 Nid ydym yn cynnal adolygiad blynyddol cynhwysfawr o holl drefniadau na holl wasanaethau'r Cyngor. Mae'r casgliadau yn yr adroddiad hwn yn seiliedig ar ein gwybodaeth gronol a chyffredin a chanfyddiadau'r gwaith wedi'i flaenoriaethu a gyflawnwyd eleni.
- 9 O ystyried yr ystod eang o wasanaethau a ddarperir a'r heriau sy'n wynebu'r Cyngor, byddai'n anarferol pe na baem wedi dod o hyd i bethau y gellir eu gwella. Gall yr Archwilydd Cyffredinol:
- argymhell y dylai Gweinidogion Llywodraeth Cymru ymyrryd mewn rhyw ffordd;
  - cynnal arolygiad arbennig a chyhoeddi'r adroddiad gan wneud argymhellion manwl;
  - gwneud argymhellion ffurfiol ar gyfer gwella – os caiff argymhelliad ffurfiol ei wneud mae'n rhaid i'r Cyngor ymateb yn gyhoeddus i'r argymhelliad hwnnw o fewn 30 diwrnod; a
  - gwneud cynigion ar gyfer gwella - os byddwn yn gwneud cynigion i'r Cyngor, byddem yn disgwyl iddo weithredu arnynt a byddwn yn gwneud gwaith dilynol ar yr hyn sy'n digwydd.
- 10 Rydym am wybod a yw'r adroddiad hwn yn rhoi'r wybodaeth sydd ei hangen arnoch ac a yw'n hawdd ei ddeall. Gallwch fynegi eich barn drwy anfon neges e-bost atom yn [info@wao.gov.uk](mailto:info@wao.gov.uk) neu ysgrifennu atom yn 24 Heol y Gadeirlan, Caerdydd CF11 9LJ.

## Mae'r Cyngor yn gwneud cynnydd da o ran cyflawni'r gwelliannau ac mae wedi ymateb yn adeiladol i gyngor gan y Comisiynwyr a'r rheoleiddwyr, ond mae angen i fomentwm y newid barhau er mwyn sicrhau gwelliant cynaliadwy

Mae'r Cyngor yn gwneud cynnydd o ran cyflawni gwelliannau yn y rhan fwyaf o'i flaenoriaethau ond mae angen iddo ganolbwyntio ar wasanaethau gwannach er mwyn gwella canlyniadau i'r cyhoedd

Mae'r Cyngor yn parhau i wneud cynnydd da o ran mynd i'r afael â themâu rheolaeth gorfforaethol y Comisiynwyr ac mae wedi cyrraedd trobwynt allweddol gan fod yr ymyrraeth yn cael ei chwtdgi

11 Yn dilyn argymhelliad gan yr Archwilydd Cyffredinol ym mis Mawrth 2011, penododd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol bum Comisiynydd i ddisodli Gweithrediaeth y Cyngor. Roedd ymyrraeth ar y raddfa hon yn unigryw, gan adlewyrchu difrifoldeb problemau hanesyddol y Cyngor. Wedi hynny, datblygodd y Comisiynwyr raglen waith i helpu i arwain at welliant cynaliadwy yn nhrefniadau llywodraethu corfforaethol y Cyngor. Mae'r rhaglen waith yn cynnwys datblygu 10 thema gwella trefniadau llywodraethu corfforaethol y mae'r Comisiynwyr yn asesu cynnydd y Cyngor yn eu herbyn yn rheolaidd. Mae'r themâu'n gynhwysfawr o ran y modd y maent yn rhoi sylw i'r materion allweddol y mae angen i'r Cyngor fynd i'r afael â hwy er mwyn sicrhau adferiad cynaliadwy hirdymor.

12 Yn *Adroddiad Gwella Blynyddol* y llynedd, argymhellwyd y dylai Gweinidogion Cymru:

- hyrwyddo trosglwyddo'r pŵer i wneud penderfyniadau yn raddol o'r Comisiynwyr i'r Weithrediaeth gysgodol; ac
- wrth i'r broses o drosglwyddo pŵer i wneud penderfyniadau fynd rhagddi, ailddiffinio rôl Comisiynwyr er mwyn monitro cynnydd y Cyngor, a chadw'r pŵer i ymyrryd yn ôl yr angen.

13 Yn ei *Lythyr Asesiad Gwella* ym mis Medi 2012, cytunodd yr Archwilydd Cyffredinol â'r Comisiynwyr bod amodau ar waith yn y Cyngor i alluogi'r Gweinidog i ystyried trosglwyddo rheolaeth ddemocrataidd yn ôl i'r Cyngor gyda mesurau diogelu penodol.

14 Ym mis Hydref 2012, trosglwyddodd y Gweinidog Llywodraeth Leol a Chymunedau yr holl bwerau a arferwyd gan y Comisiynwyr gynt yn ôl i'r Cyngor a'i Weithrediaeth. Roedd y penderfyniad yn seiliedig ar y cynnydd a wnaeth y Cyngor a chanfyddiadau'r gwaith a wnaethpwyd gennym eleni. Fodd bynnag, er mwyn diogelu'r gwelliannau y mae'r Cyngor wedi'u cyflawni, rhoddodd y Gweinidog gyfarwyddyd y dylid cadw tri o'r pum Comisiynydd tan 31 Mai 2013. Cam 'gwella a chynaliadwyedd' yr ymyrraeth yw'r enw a roddir ar hyn. Bydd y Comisiynwyr eraill yn monitro cynnydd ac yn cyflwyno adroddiadau i Weinidogion ar hyn ac yn cynnig arweiniad, mentora a chymorth parhaus i'r Cyngor a'i swyddogion. Yn ogystal, mae Comisiynwyr yn cadw'r pŵer i gadarnhau neu ddiystyru unrhyw un o benderfyniadau'r Cyngor sy'n mynd yn groes i gyngor swyddogion statudol.



15 Mae'r Comisiynwyr bellach yn adolygu cynnydd yn ffurfiol drwy gyfarfodydd misol y Bwrdd Gwella a Chynaliadwyedd. Mae chweched adroddiad cynnydd y Comisiynwyr a gyflwynwyd ym mis Chwefror 2013 yn dangos bod y Cyngor wedi gwneud cynnydd da yn erbyn pob un o'r 10 thema gwella trefniadau llywodraethu corfforaethol.

### Gwneir cynnydd da o ran sicrhau gwelliant ym mherfformiad gwasanaethau plant ac ymateb i ganfyddiadau arolygiad AGGCC a gynhaliwyd yn 2011

16 Ym mis Hydref 2012, cyhoeddodd AGGCC ei hadolygiad a'i gwerthusiad o berfformiad y gwasanaethau cymdeithasol yn ystod 2011-12. Mae'r adroddiad yn disgrifio newid a gwelliant cadarnhaol ond mae risgiau o hyd.

17 Nododd AGGCC fod 2011-12 yn flwyddyn o newid sylweddol i adran Gwasanaethau Cymdeithasol Ynys Môn. Yn benodol, cafwyd gweithgarwch corfforaethol dwys mewn ymateb i bryderon ynghylch gwasanaethau plant, yn enwedig mewn perthynas â diogelu. Penodwyd cyfarwyddwr interim newydd ar ddiwedd mis Ionawr 2012 a phenodwyd cyfarwyddwr parhaol i'r swydd ym mis Awst 2012. Hefyd, penododd y Cyngor Bennaeth Gwasanaethau Plant newydd.

18 Fodd bynnag, mae'r Cyngor yn wynebu heriau parhaus o ran ei allu i recriwtio a chadw gweithwyr cymdeithasol a rheolwyr gwasanaethau. Mae'r Cyngor yn cydnabod bod angen iddo ailstrwythuro ei weithlu ar draws pob gwasanaeth a gwneud cynnydd gyda gwerthuso swyddi a dod i gytundeb ar Statws Sengl. Gallai'r gwaith helpu i ddatrys yr anawsterau presennol mewn gwasanaethau cymdeithasol.

19 Mae'r Cyngor yn wynebu sefyllfa ariannol heriol. Mae wedi cytuno ar yr egwyddorion sydd eu hangen i foderneiddio gwasanaethau oedolion, ond bydd angen cryn oruchwyliaeth a chymorth corfforaethol ar gyfer y penderfyniadau anodd sy'n ofynnol ac i reoli'r risgiau sy'n gysylltiedig â'r gwaith hwn. Yn hyn o beth, bydd gan y broses gynyddol o weithredu ac ymgorffori mentrau corfforaethol megis rheoli risg, rheoli perfformiad a sicrhau ansawdd y potensial i gefnogi gwelliannau mewn gwasanaethau cymdeithasol.

20 Mae'r Cyngor wedi ymateb yn gadarnhaol i'r meysydd i'w datblygu a nodwyd gan AGGCC y llynedd, yn enwedig mewn perthynas â gwasanaethau plant. Mae'r Cyngor wedi cyflwyno canllawiau cryfach, wedi cynyddu staff ac wedi cyflwyno arbenigedd ychwanegol. Cafwyd hefyd ymdrechion sylweddol i wella perfformiad a rheoli ansawdd.

21 Mae'r cynnydd wedi bod yn foddhaol, ac, yn ystod 2011-12, mae'r Cyngor wedi symud o fod yn awdurdod sy'n perfformio'n wael i awdurdod sy'n perfformio'n dda yn erbyn nifer o ddangosyddion perfformiad. Mae adroddiad llawn AGGCC ar gael yn <http://cymru.gov.uk/docs/cssiw/publications/121031angleseycy.pdf>.

## Mae'r Cyngor yn ymateb yn adeiladol i ganfyddiadau arolygiad Estyn a gynhaliwyd yn 2012

22 Arolygwyd Gwasanaethau Plant a Phobl Ifanc Awdurdod Addysg Lleol y Cyngor gan Estyn a Swyddfa Archwilio Cymru ym mis Mai 2012. Canfu'r arolygiad fod y gwasanaethau'n anfoddfaol a bod eu gallu i wella yn anfoddfaol. Mae'r adroddiad yn argymhell y dylai'r Cyngor:

- godi safonau ym mhob cyfnod allweddol a sicrhau bod pob dysgwr sy'n gallu gwneud hynny'n cyflawni llythrennedd ymarferol erbyn diwedd cyfnod allweddol 2;
- cynllunio'n fwy effeithiol gyda gweithwyr proffesiynol i wella presenoldeb mewn ysgolion;
- sefydlu prosesau cynllunio busnes, cynllunio prosiectau ac asesu risg cadarn i broffesiynoli'r dull gweithredol o ddarparu gwasanaethau addysg;
- cynllunio effeithlonrwydd yn well wrth ddyrannu adnoddau ar gyfer y gwasanaeth dysgu gydol oes;
- sicrhau mwy o drylwyrdd a chysondeb mewn gofynion hunanarfarnu, yn weithredol ac yn strategol;

- cymryd camau i leihau lleoedd gwag mewn ysgolion; a
- ffurfioli a chryfhau systemau rheoli perfformiad a herio perfformiad ysgolion a swyddogion.

23 Etifeddwyd rhai o'r materion sy'n codi yn sgil trefniadau llywodraethu corfforaethol gwael dros y blynyddoedd diwethaf. Fodd bynnag, mae'r Cyngor yn ymateb yn adeiladol ac yn gyfrifol, ac wedi rhoi cynllun gweithredu ar waith i wella ansawdd ei wasanaethau addysg. Wedi hynny, penodwyd Bwrdd Adfer gan y Gweinidog dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau i ddarparu cymorth a her allanol.

24 Mae trefniadau ar waith i'r Bwrdd Adfer gyddrafod â'r Comisiynwyr er mwyn sicrhau cysondeb o ran gwelliannau corfforaethol, ac mae Llywodraeth Cymru wedi secondio swyddog i'r Cyngor er mwyn hwyluso'r broses o gynnig her a chymorth.

25 Ers hynny, mae'r Bwrdd Adfer wedi adolygu gwybodaeth strategol a gweithredol fanwl ac wedi cael adroddiadau cynnydd rheolaidd. Cynhaliwyd cyfres o grwpiau ffocws hefyd i gasglu mwy o wybodaeth a thystiolaeth, ac i roi cyfeiriad clir o ran yr hyn y mae angen ei wella. Roedd y grwpiau ffocws yn cynnwys amrywiaeth o randdeiliaid gan gynnwys penaethiaid ysgolion uwchradd a chynradd, swyddogion addysg, swyddogion gwella ysgolion, llywodraethwyr ysgolion a'r pwyllgor craffu.

- 26 Roedd y cyfarfodydd a'r grwpiau ffocws yn gynhyrchiol gan roi dull i'r Bwrdd Adfer gynorthwyo'r Cyngor i wneud gwelliannau ac ymateb yn effeithiol i argymhellion Estyn. Mae'r Bwrdd Adfer wedi nodi'r camau gweithredu canlynol i helpu i gefnogi cynllun gweithredu'r Cyngor:
- trefnu system o weithdai hunanwella i ysgogi a dyfnhau cydweithio rhwng penaethiaid yn Ynys Môn;
  - cynnal trosolwg strategol o'r ystâd ysgol gyfan i helpu i ad-drefnu ysgolion a lleihau lleoedd gwag; a
  - darparu mentor i gynorthwyo'r Cyfarwyddwr Dysgu Gydol Oes.
- 27 Yn 2012, roedd perfformiad ysgolion cynradd ac uwchradd wedi gwella'n sylweddol o gymharu â chanlyniadau'r flwyddyn flaenorol ac o gymharu â chynghorau eraill yng Nghymru. Mae'r data diweddaraf ar bresenoldeb mewn ysgolion hefyd yn dangos gwelliant. Ers adennill ei phwerau i wneud penderfyniadau, mae'r Weithrediaeth wedi gwneud penderfyniadau anodd ond angenrheidiol i aildrefnu'r ddarpariaeth ysgolion cynradd. Os cânt eu gweithredu, bydd y penderfyniadau hyn yn helpu i ddarparu system addysg gynradd fodern a chynaliadwy ac yn helpu i leihau lleoedd gwag. Mae'r Bwrdd Adfer wedi nodi ei fod yn optimistaidd ynghylch y potensial i'r Cyngor wneud gwelliannau sylweddol.

## Ar y cyfan, mae gwasanaethau budd-dal tai yn gwella

- 28 Yn debyg i gynghorau eraill yng Nghymru, roedd y cynnydd yn nifer yr hawlwr budd-dal tai yn ystod 2011-12 wedi arafu o gymharu â'r cyfnod rhwng mis Ebrill 2009 a mis Mai 2011. Cafwyd 7,510 o hawlwr ym mis Mai 2012, tri y cant yn fwy na'r hyn a gafwyd ym mis Mawrth 2011.
- 29 Mae'r Cyngor wedi parhau i gyflymu'r gwaith o brosesu ceisiadau newydd a newid mewn amgylchiadau. Roedd yr amser a gymerwyd ar gyfartaledd i brosesu ceisiadau newydd wedi lleihau o gyfartaledd o 22 diwrnod yn 2010-11 i 21 diwrnod yn 2011-12 ac mae bellach yn agos at gyfartaledd Cymru, sef 20 diwrnod. Mae'r amser a gymerir i brosesu hysbysiadau newidiad mewn amgylchiadau hefyd wedi lleihau i naw diwrnod ar gyfer 2011-12 ond mae dal yn hwy na chyfartaledd Cymru, sef saith niwrnod.
- 30 Er bod cyflymder prosesu'n bwysig, ceir nifer o fesurau eraill sy'n helpu i roi darlun llawn o ba mor dda y mae'r Cyngor yn prosesu ceisiadau am fudd-daliadau. Gan nad yw'r Adran Gwaith a Phensiynau (DWP) yn cyhoeddi'r data hwn, rydym wedi'i gasglu'n uniongyrchol ar gyfer y cynghorau drwy'r proffiliau perfformiad gwasanaeth. Mae dadansoddi'r mesurau hyn ar gyfer 2011-12 yn awgrymu bod gwasanaeth budd-dal tai effeithiol sy'n canolbwyntio ar y cwsmer ar waith:
- Roedd canran y ceisiadau newydd am fudd-dal tai a benderfynwyd o fewn 14 diwrnod wedi gwella i 94 y cant yn 2011-12, sy'n well na chyfartaledd Cymru, sef 91 y cant.

- Roedd canran y ceisiadau newydd a oedd yn aros am fwy na 50 diwrnod am benderfyniad wedi gostwng i dri y cant yn 2011-12. Mae'r lleihad hwn yn dangos bod y gwasanaeth wedi lleihau ei ôl-groniad a'i fod yn darparu gwasanaeth prydlon i fwyafrif yr hawlwyd.
- Mae'r Cyngor hefyd wedi gwella cyflymder y broses o ymdrin ag apeliadau. Cafodd pob un o'r saith apêl a gafwyd yn 2011-12 eu cyflwyno i'r gwasanaeth apeliadau o fewn tri mis a chafwyd lleihad yn yr amser cyfartalog a gymerwyd i ymdrin ag apeliadau o 103 o ddiwrnodau yn 2010-11 i 74 o ddiwrnodau yn 2011-12.
- Cafodd 95 y cant o hawliadau budd-dal tai eu cyfrifo'n gywir yn 2011-12, ychydig yn llai na'r flwyddyn flaenorol.
- Llwyddodd y Cyngor i adennill canran lai o ordaliadau budd-dal tai yn ystod 2011-12 o gymharu â 2010-11. Fodd bynnag, roedd canran y gordaliadau a ddiddymwyd yn ystod 2011-12 yn is nag yn 2010-11. Dywedodd y Cyngor wrthym ei fod yn sylweddoli bod cynnwys camau adennill yn nyletswyddau'r staff prosesu'n cyfrannu at y dirywiad mewn perfformiad yn ystod 2011-12 a bod angen rhywfaint o arbenigedd. Mae aelod arbenigol o staff bellach yn ymdrin ag achosion o ordaliadau cyn iddynt gael eu hanfon i'r Tim Adfer.
- Llwyddodd y Cyngor i gynnal ei berfformiad o ran canfod achosion a amheuir o hawliadau twyllodrus am fudd-dal tai ac ymchwilio i'r rhain.

31 Mae cyflwyno ATLAS (Trosglwyddiadau Awtomataidd i Systemau Awdurdodau Lleol) wedi creu llwyth gwaith ychwanegol i bob cyngor yng Nghymru. Mae ATLAS yn galluogi data dyfarnu i gael ei drosglwyddo'n awtomatig ar gyfer amrywiaeth o fudd-daliadau DWP a chredydau treth Chyllid a Thollau Ei Mawrhydi yn uniongyrchol i systemau awdurdodau lleol. Trosglwyddir gwybodaeth lle y ceir dyfarniad newydd neu newid mewn dyfarniad a bod cwsmer y DWP/Cyllid a Thollau Ei Mawrhydi yn derbyn budd-dal tai/budd-dal treth cyngor. Er y dylai ATLAS leihau gordaliadau ymhen amser, efallai y bydd cynghorau'n wynebu gwaith ychwanegol yn y byrdymor. Cadarnhaodd y Cyngor fod cyflwyno ATLAS wedi creu llwyth gwaith ychwanegol i staff i ddechrau, ond yn ystod 2012 gweithredodd drefniadau awtomataidd drwy ddefnyddio system TG Northgate. Mae ATLAS bellach yn gweithio'n effeithiol a phrin yw'r tarfu ar swyddogaethau prosesu arferol. Bydd yn bwysig bod y Cyngor yn parhau i weithredu ar y data a drosglwyddir drwy system ATLAS, oherwydd yn system cymhorthdal 2012-13 ceir posibilrwydd y bydd unrhyw newidiadau 'heb eu gweithredu' yn cael eu hystyried fel gwall gan yr awdurdod lleol.

**Mae'r Cyngor yn un o ddim ond dau o gynghorau yng Nghymru sydd wedi cyrraedd Safon Ansawdd Tai Cymru erbyn y dyddiad targed ac mae'r trefniadau ar gyfer gwneud atgyweiriadau ymatebol i dai yn gwella**

- 32 Mae Safon Ansawdd Tai Cymru yn safon y mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i'r holl dai cymdeithasol ei chyrraedd erbyn mis Mawrth 2013. Yn ogystal â mynd i'r afael â chyflwr ffisegol adeiladau, mae'r safon hefyd yn integreiddio pryderon cymdeithasol, amgylcheddol ac economaidd.
- 33 Mae'r system foderneiddio wedi arwain at welliannau sylweddol i gartrefi tenantiaid sy'n byw mewn bron 4,000 o adeiladau sy'n eiddo i'r cyngor ar Ynys Môn gyda'r mwyafrif yn cael ceginau, ystafelloedd ymolchi a gwifrau newydd. Cyrhaeddwyd y safon ym mis Rhagfyr 2012, cyn y terfyn amser. Mae'r Cyngor wedi perfformio'n dda drwy fod yn un o ddim ond dau gyngor yng Nghymru a'r unig gyngor yng Ngogledd Cymru i gyrraedd y safon erbyn mis Rhagfyr 2012.
- 34 Mae Swyddfa Archwilio Cymru wedi cynnal adolygiad o ddiartrefedd yn Ynys Môn yn ddiweddar a byddaf yn cyflwyno adroddiad ar ganfyddiadau'r adolygiad yn ddiweddarach eleni ac yn fy *Llythyr Asesu Gwella* yn ddiweddarach yn 2013.
- 35 Mae darparu atgyweiriadau ymatebol yn un swyddogaeth bwysig i denantiaid y Cyngor. Ymhlith yr enghreifftiau mae trwsio ffenestri sydd wedi hollti, dadffocio draeniau neu gywiro nam gyda gwaith plymio neu nam trydanol. Gan ystyried pryderon y Cyngor ei hun, yn 2012 gwerthuswyd pa mor effeithiol

y darparwyd gwasanaeth cynnal a chadw'r Cyngor ar gyfer atgyweiriadau ymatebol.

- 36 Canfu ein gwaith fod trefniadau'r Cyngor wedi bod ar waith ers nifer o flynyddoedd a'u bod wedi eu rhannu rhwng y cleient a'r contractwr. Tîm Gwasanaethau Tai y Cyngor, a leolir yn Llangefni, yw'r cleient ac Uned Cynnal a Chadw Adeiladau'r Cyngor, yn y Gaerwen, yw'r contractwr. Flynyddoedd yn ôl, disodlwyd y gofynion statudol i gynghorau sicrhau bod gwasanaethau'n destun proses Tendro Cystadleuol Gorfodol gan y ddyletswydd i sicrhau gwerth gorau. Felly nid oes gofyniad ar y Cyngor i ddarparu gwasanaethau'n seiliedig ar raniad rhwng y cleient a'r contractwr.
- 37 Roedd trefniadau ar gyfer Uned Cynnal a Chadw Adeiladau'r Cyngor yn seiliedig ar fodloni gofynion Tendro Cystadleuol Gorfodol nad ydynt yn gyfredol mwyach. Adnabuwyd nifer o fannau gwan yn y fframwaith gan ein hadolygiad, megis anawsterau wrth asesu effeithiolrwydd y gwasanaeth ac os oedd yn darparu gwerth am arian. Ymatebodd y Cyngor yn adeiladol drwy gynnal adolygiad o'r gwasanaeth â chefnogaeth ymgynghorydd allanol. Ym mis Hydref 2012, datblygodd y Cyngor gynllun gweithredu a gaiff ei fonitro'n fisol gan y Pennaeth Gwasanaethau ac uwch-swyddogion. Mae'r Cyngor yn cyflwyno dulliau mwy effeithiol o reoli'r gwasanaeth, gan gynnwys mabwysiadu dull cost canolog, a chyflwyno amserlen graddfeydd cryno a safon gosod newydd. Mae technoleg newydd yn cael ei gyflwyno a fydd yn cefnogi gweithio symudol ar gyfer gwasanaethau tai, ac mae targedau perfformiad wedi eu mabwysiadu.

## Mae trefniadau'r Cyngor i reoli ei asedau gwybodaeth yn cyfyngu ar ei allu i wella

- 38 Gyda phwysau ariannol cynyddol ar y sector cyhoeddus, mae angen mwyhau'r wybodaeth a gedwir a manteisio i'r eithaf arni i gyflawni a chynllunio gwasanaethau o ansawdd yn effeithiol, gan wneud penderfyniadau gyda'r holl wybodaeth sydd ar gael i gynorthwyo a diogelu pobl sy'n agored i niwed.
- 39 Nododd Swyddfa Archwilio Cymru fod llawer o awdurdodau lleol yn cael trafferthion o ran defnyddio gwybodaeth yn effeithiol i drawsnewid gwasanaethau a sicrhau arbedion effeithlonrwydd. O ganlyniad, yn ystod 2011-12 cynhaliwyd adolygiadau o drefniadau rheoli gwybodaeth ym mhob cyngor yng Nghymru.
- 40 Daeth ein hadolygiad o drefniadau'r Cyngor, a gyhoeddwyd ym mis Mawrth 2012, i'r casgliad bod: trefniadau presennol y Cyngor i reoli ei asedau gwybodaeth yn wan ac yn cyfyngu ar ei allu i wella. Daethom i'r casgliad hwn oherwydd:
- nid oes gan y Cyngor strategaeth wybodaeth, ac nid yw perchenogaeth, atebolrwydd a chyfrifoldebau am wybodaeth wedi'u pennu; a
  - ar y cyfan, mae gan y Cyngor wybodaeth dechnegol gadarn ac mae ei berfformiad yn dda mewn perthynas â cheisiadau i weld gwybodaeth yn ymwneud â diogelu data a rhyddid gwybodaeth, ond mae prinder gwybodaeth am ei ased gwybodaeth yn golygu na all ddeall yn llawn feysydd sy'n cynrychioli'r risg fwyaf ac felly ni all ganolbwyntio ei ymdrechion ar y meysydd y mae angen eu gwella fwyaf.
- 41 Ym mis Medi 2012, cynhaliodd yr Archwilwyr Mewnol adolygiad o ddiogelwch data fel rhan o'i gynllun archwilio mewnol ar gyfer 2011-12. Amlygodd yr adroddiad nifer o wendidau tebyg ar gyfer rheoli data.
- 42 Mae'r Cyngor yn ymateb yn gadarnhaol ac wedi sefydlu grŵp prosiect a chynllun gweithredu i fynd i'r afael â'r gwendidau. Bydd y grŵp prosiect yn cyflwyno adroddiadau ar gynnydd i'r Dirprwy Brif Weithredwr.

## Mae'r Cyngor yn datblygu ei drefniadau gweithio mewn partneriaeth, gan ddechrau ymgysylltu â'r cyhoedd yn fwy effeithiol ac mae'n mynd i'r afael â materion economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol

- 43 Mae'r Cyngor yn gwneud cynnydd drwy nifer o fentrau cydweithredol, er bod rhai nad ydynt wedi'u datblygu'n llawn eto. Mae'r trefniadau corfforaethol newydd yn galluogi'r Prif Weithredwr i ganolbwyntio mwy ar ddatblygu arweinyddiaeth a chydweithio rhanbarthol. Ymhlith yr enghreifftiau mae gweithio gyda Chyngor Gwynedd ar ddatblygu:
- Cynllun Datblygu Lleol ar y cyd
  - Bwrdd Gwasanaethau Lleol ar y cyd
  - Gwasanaeth Integredig i Gynorthwyo Teuluoedd
  - Uned Polisi Cynllunio ar y cyd
- 44 Mae'r Cyngor hefyd yn ymwneud â chydweithio rhanbarthol yng Ngogledd Cymru, gan gynnwys datblygu canolfan gomisiynu ar gyfer lleoliadau preswyl

arbenigol i blant. Ymhlith enghreifftiau eraill o waith partneriaeth ar draws y gogledd mae datblygu prosiect trin gwastraff gweddilliol rhanbarthol, partneriaeth mwynau a chynllunio gwastraff a strwythur rheoli trafndiaeth rhanbarthol.

- 45 Gwnaeth y Cyngor gynnydd yn ystod y flwyddyn wrth iddo ddechrau ymarfer ymgysylltu â'r cyhoedd unwaith eto. Cynhaliodd y Cyngor sesiynau galw heibio i'r cyhoedd o'r enw *Ein Cyngor, Eich Cyfraniad* ac arolwg o dros 1,000 o drigolion, a defnyddiwyd yr adborth i ailbennu blaenoriaethau'r Cyngor ar gyfer 2012-13 ac i lunio ei gynllun ar gyfer 2012-2015. Mae dinasyddion yn cael eu hannog i barhau i gysylltu â'r Cyngor i helpu i sefydlu amcanion gwella ar gyfer 2013-14. At hynny, sefydlodd y Cyngor banel o 400 o drigolion sy'n barod i fod yn rhan o ymgynghoriad ar amrywiaeth o faterion.
- 46 Yn ogystal, mae gwefan y Cyngor wedi gwella, yn fwy hygyrch, yn llawn gwybodaeth ac yn ymgynghorol. Mae'r Cyngor hefyd yn cymryd nifer o fentrau eraill i godi ei broffil drwy ddefnyddio cyfryngau cymdeithasol a'r orsaf radio gymunedol leol, *Môn FM*, yn fwy effeithiol.
- 47 Yn ystod 2012, roedd ansicrwydd ynghylch datblygu atomfa niwclear Wylfa B. Fodd bynnag, cafwyd datblygiad newydd gyda chonsortium tramor yn prynu'r safle i'w ddatblygu yn y dyfodol. Yn y cyfamser, mae arwyddion calonogol o'r potensial ar gyfer adfywio economaidd yn dod i'r amlwg drwy fentrau sydd wedi'u cefnogi gan y llywodraeth megis statws Ardal Fenter a'r *Rhaglen Ynys Ynni*.
- 48 Mae casglu a gwaredu gwastraff yn cael effaith sylweddol ar yr amgylchedd ac mae dyletswydd statudol ar gynghorau yng Nghymru i gasglu gwastraff trefol a chael gwared arno. Mae hyn yn cynnwys casgliadau rheolaidd o gartrefi, casgliadau ailgylchu, casglu nwyddau swmpus a gwastraff a dderbynnir mewn safleoedd amwynder dinesig. Mae Llywodraeth Cymru wedi pennu targed i gynghorau, sef ailgylchu 52 y cant o wastraff trefol erbyn 2012-13, gyda'r posibilrwydd o ddirwyon i'r rhai nad ydynt yn cyrraedd y targed. Mae'r cyngor yn gwneud cynnydd da tuag at gyrraedd ei dargedau gwastraff cenedlaethol a rhagorodd ar y targed cenedlaethol, a hynny o dri y cant. Fodd bynnag, nid oedd modd ystyried bod y data ar gyfer y dangosydd hwn yn ddibynadwy am nad oedd y Cyngor yn gallu didoli gwastraff traeth oddi wrth wastraff mwy cyffredinol fel y diffinnir gan y dangosydd cenedlaethol.
- 49 Mae'n ofynnol i gynghorau yng Nghymru lanhau tipio anghyfreithlon ar raddfa fach neu fynd i'r afael â gadael gwastraff yn anghyfreithlon ar dir cyhoeddus, a hynny o fewn pum niwrnod i'r dyddiad y rhoddwyd gwybod am achos o'r fath. Mae perfformiad y Cyngor ar gyfer clirio achosion o dipio anghyfreithlon wedi gwella ers y llynedd, er ei fod yn dal yn y chwarterl is o gymharu ag awdurdodau eraill Cymru.

## Mae dulliau'r Cyngor o gyflwyno adroddiadau ar berfformiad a gwerthuso perfformiad yn gwella, ac mae'r Uwch Dîm Arwain yn ychwanegu at allu ac adnoddau'r Cyngor i gyflawni rhagor o welliannau

Mae adroddiad hunanwerthuso blynyddol y Cyngor yn gytbwys ond mae lle i gynnwys mwy o wybodaeth ansoddol i ddarparu sail dystiolaeth gyflawn i'w alluogi i asesu ei berfformiad

- 50 Yn *Llythyr Asesiad Gwella* Ionawr 2013 nodwyd bod y Cyngor wedi cydymffurfio'n llawn â'i ddyletswyddau i gyflwyno adroddiadau am welliant o dan y Mesur; ond gallai cynnwys a strwythur Adroddiad Perfformiad y Cyngor (yr Adroddiad) gynnwys mwy o wybodaeth ansoddol i roi sail dystiolaeth fwy cyflawn.
- 51 Mae'r Adroddiad yn cynnwys yr holl elfennau gofynnol. Yn benodol, mae'r Adroddiad yn esbonio sut mae ei gynnwys yn cyfrannu at ddyletswydd statudol y Cyngor i wneud trefniadau i sicrhau gwelliant parhaus a bod yn atebol. Mae hefyd yn nodi perfformiad y Cyngor yn erbyn pob dangosydd perfformiad statudol ac yn rhoi asesiad cytbwys o'i berfformiad. Mae'r Adroddiad yn rhoi arfarniad gonest o berfformiad ac nid yw'n rhoi argraff bod y Cyngor yn gorbwysleisio ei gryfderau nac yn tanamcangyfrif ei wendidau. Yn ogystal, mae ein sampl o ddangosyddion perfformiad y Cyngor eleni yn awgrymu bod ansawdd y data yn yr Adroddiad yn gadarn ar y cyfan. Fodd bynnag, nid oes digon o wybodaeth yn yr Adroddiad i gefnogi gwerthusiad y Cyngor yn erbyn rhai o'i amcanion gwella.

Mae'r trefniadau llywodraethu a monitro yn gwella ac mae'r pwyllgorau craffu ac archwilio'n perfformio'n dda, gydag aelodau etholedig a lleyg yn cynnig her a mewnbwn gwerthfawr

- 52 Yn ddiweddar, rhoddodd yr archwilydd a benodwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol ei farn ar gyfrifon y Cyngor a daeth i'r casgliad fod y datganiadau ariannol yn foddhaol ar y cyfan. Dyma'r tro cyntaf yn ystod y tair blynedd diwethaf i'r broses hon gael ei chwblhau'n unol â'r holl amserlenni statudol. Ceir rhagor o fanylion yn [Atodiad 3](#).
- 53 Ers eu penodi, mae'r Comisiynwyr wedi gweithio'n galed i ddatblygu sgiliau cynghorwyr a defnyddio'u gwybodaeth leol cyn gwneud penderfyniadau. Yn benodol, ymatebodd y Weithrediaeth gysgodol yn dda a chymerodd ymagwedd aeddfed o ran materion anodd, gan weithio'n dda gyda'r Comisiynwyr, y Prif Weithredwr, yr Uwch Dîm Arwain a swyddogion ar ddatblygiadau allweddol. Mae'r cynnydd hwn wedi'i gynnal ers i'r Weithrediaeth adennill ei phwerau i wneud penderfyniadau ym mis Hydref 2012.
- 54 Mae trefniadau'r Weithrediaeth a monitro wedi'u sefydlu bellach ac mae'r pwyllgor archwilio a'r cyfarfodydd craffu'n cael eu cynnal yn broffesiynol. Mae ansawdd yr adroddiadau a lefel y drafodaeth yng nghyfarfodydd y Cyngor wedi bod o safon dda ar y cyfan ac mae nifer o faterion, sy'n allweddol i'r adferiad parhaus, wedi mynd drwy'r broses ddemocrataidd. Drwy arsylwi ar gyfarfodydd, mae aelodau etholedig ac aelodau lleyg pwyllgorau'n rhoi mewnbwn gwerthfawr i'r broses lywodraethu.



- 55 Mae Comisiynydd y Gymraeg wedi nodi bod y trefniadau craffu'n gadarnach ar gyfer materion sy'n ymwneud â'r Gymraeg. Cafwyd gwelliant ers sefydlu'r Grŵp Gorchwyl Iaith a chafodd y Pwyllgor Craffu Corfforaethol y gorchwyl o gadw trosolwg o faterion sy'n ymwneud â'r Gymraeg. Mae gweithredu'r *Cynllun Iaith Gymraeg* hefyd yn cael ei ategu gan gynlluniau gweithredu adrannol, ac mae'r Cyngor yn casglu ac yn cofnodi gwybodaeth sy'n ymwneud â sgiliau iaith Gymraeg y gweithlu. Mae'r gwaith o weithredu'r strategaeth sgiliau iaith a gwella gwybodaeth gorfforaethol am sgiliau iaith y gweithle hefyd yn parhau. Methodd y Cyngor â darparu gwybodaeth am ofynion iaith mewn contractau gyda thrydydd partïon. Fodd bynnag, mae ymrwymiad yn ei le i adolygu arferion caffael mewn perthynas â'r Gymraeg yn ystod y flwyddyn nesaf. Mae gan y Cyngor broses i asesu effaith polisïau ar gydraddoldeb ac mae hyn yn cynnwys ystyried y Gymraeg. Mae'r Comisiynydd wedi cynghori y bydd angen i brosesau monitro asesiadau gael eu gwella ymhellach yn ystod 2013.
- 56 Mae'r Cyngor wedi diwygio'i Gyfansoddiad er mwyn gwella'r ffordd y mae'n gweithredu. Dylai'r newidiadau helpu i atal rhai o'r materion a arweiniodd at ansefydlogrwydd gwleidyddol yn y gorffennol a rhoi rhywfaint o gynaliadwyedd i'r Cyngor yn y dyfodol.
- 57 Yn fy llythyr ym mis Medi, cyfeiriais at y ffaith bod y Cyngor wedi derbyn cynigion y Comisiwn Ffiniau i ad-drefnu ffiniau wardiau a chreu wardiau amlaelod ar gyfer yr etholiadau ym mis Mai 2013. O ganlyniad, bydd aelodaeth y Cyngor yn lleihau o 40 i 30 o gynghorwyr. Mewn ymateb i hyn, mae'r Cyngor wedi mabwysiadu dull gweithredu

sy'n fwy blaengar drwy ddatblygu fframwaith llywodraethu ac atebolrwydd democrataidd diwygiedig i adlewyrchu'r Cyngor â 30 o aelodau a fydd yn dychwelyd ar ôl yr etholiad ym mis Mai 2013.

### Mae'r Cyngor yn dysgu i fod yn fwy hunanfeirniadol wrth werthuso'r ffordd y mae'n darparu gwasanaethau a chanlyniadau i ddinasyddion

- 58 Gyda chymorth y Comisiynwyr dros y 18 mis diwethaf, mae aelodau ac uwch swyddogion yn rhoi mwy o arweinyddiaeth ynghylch nifer o faterion anodd. Ymhlith yr enghreifftiau mae materion sy'n ymwneud â chyllidebau a thoriadau posibl mewn gwasanaethau. Er y cafwyd gwahaniaeth barn yn wleidyddol, ar y cyfan mae'r awyrgylch yn y Cyngor wedi bod yn adeiladol ac yn ffafriol i drefn a disgyblaeth dda, gan arwain at wneud penderfyniadau cadarn a rhesymol. Ni chafwyd arwydd o ddychwelyd i ymddygiad dinistriol y gorffennol a phrin iawn fu'r cyhoeddusrwydd anffafriol yn y cyfryngau lleol. Mae hyn yn gam sylweddol ymlaen i'r Cyngor o ran adennill ei enw da ac ymddiriedaeth ei ddinasyddion.
- 59 Mae hanes y Cyngor o hunanwerthuso yn ystod y flwyddyn ddiwethaf wedi bod yn anghyson, gydag asesiadau allanol yn rhoi darlun o ddibynadwyedd amrywiol o ran hunanwerthusiad y Cyngor o'i berfformiad yn ystod 2011-12. Ym mis Mai 2012, daeth Estyn a Swyddfa Archwilio Cymru i'r casgliad bod gwasanaethau addysg y Cyngor yn anfoddfaol a bod eu rhagolygon ar gyfer gwella yn anfoddfaol. Wrth ddod i'r casgliadau hyn, barnwyd:

- nad yw'r prosesau cynllunio busnes ac asesu risgiau wedi bod yn ddigon cadarn i nodi arafwch y cynnydd mewn gwasanaethau addysg ac ysgolion a mynd i'r afael â hyn; a
- bod prosesau hunanwerthuso wedi bod yn anghyson a phrin fu'r cynnydd yn erbyn argymhellion a wnaethpwyd mewn arolygiadau blaenorol.

60 I'r gwrthwyneb, mae AGGCC wedi dyfarnu bod gwerthusiad blynyddol y Cyngor o'i wasanaethau cymdeithasol yn gytbwys ac wedi'i ategu gan adroddiadau o wasanaethau oedolion a phlant. Roedd y dystiolaeth a ategai'r hunanwerthusiad yn eang ei chwmpas ac yn ddefnyddiol wrth asesu perfformiad y Cyngor.

61 Dros y 12 mis diwethaf, mae aelodau a swyddogion wedi mynd i weithdai datblygiadol a hwyluswyd yn allanol. Mae'r adborth a'r dysgu o'r gweithdai wedi helpu i ddatblygu methodoleg newydd ar gyfer hunanasesiad gyda phroses well ar gyfer rheoli perfformiad yn sail iddi.

62 Mae'r Comisiynwyr yn gweithio gyda'r Uwch Dîm Arwain, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a thîm o ymgynghorwyr rheoli newid i ddatblygu Fframwaith Asesu Cynaliadwyedd, a fydd yn sail i asesu a chyflwyno adroddiadau yn y dyfodol. Ar ôl ei gwblhau, bydd y fframwaith yn galluogi'r Cyngor i gasglu a, thrwy broses o hunanasesiad, ddarparu'r dystiolaeth sydd ei hangen arno i ddangos ei gyflawniadau a sicrhau mwy o wrthrychedd yn y broses wella barhaus.

### Mae'r Uwch Dîm Arwain yn darparu arweinyddiaeth gref a gweladwy, ac mae wedi ychwanegu'n sylweddol at allu ac adnoddau'r Cyngor i gyflawni rhagor o welliannau

63 Yn fy llythyr ym mis Medi, nodais fod y Cyngor wedi recriwtio tri swyddog newydd a phrofiadol i'w Uwch Dîm Arwain. Gyda chymorth ac arweiniad y Comisiynwyr, mae'r tîm newydd yn rhoi arweinyddiaeth gref a gweladwy, ac mae wedi ychwanegu'n sylweddol at allu ac adnoddau'r Cyngor i sicrhau gwelliant pellach yn y swyddogaethau corfforaethol a swyddogaethau penodol i wasanaethau.

64 Yn sgil ailstrwythuro'r Uwch Dîm Arwain, defnyddir yr unigolion sy'n rhan ohono i'r eithaf. Er enghraifft, mae'r Dirprwy Brif Weithredwr yn cymryd cyfrifoldeb cynyddol dros gyfeiriad gweithredol a rheolaeth y Cyngor, ac am sefydlu trefniadau rheoli rhaglenni cadarn. Mae'r rôl hon yn helpu i ryddhau amser y Prif Weithredwr er mwyn gallu canolbwyntio ar faterion strategol o bwys, a chydgysylltu'n effeithiol â'r Weithrediaeth ac aelodau arweiniol.

65 Mae'r trefniadau newydd hefyd yn caniatáu i'r Prif Weithredwr ymwneud yn fwy â datblygu arweinyddiaeth a chydweithio rhanbarthol. Un enghraifft o hyn yw ymateb y Cyngor i gais y Gweinidog bod Ynys Môn yn cymryd rhan flaenllaw wrth fynd i'r afael â masnachu mewn pobl a gwaith gydag asiantaethau traws-sector ledled y gogledd.

- 66 Dros y 12 mis diwethaf, rhoddodd y Pennaeth Adnoddau interim arweinyddiaeth gadarn wrth helpu'r Cyngor i fynd i'r afael â'r heriau ariannol sylweddol y mae'n eu hwynebu ac wrth ddechrau diwygio'r gwasanaethau Cyllid a TGCh. Er enghraifft, mae'r strwythur staffio yn yr adran Gyllid yn cael ei ddatblygu i ddarparu mwy o allu ac adnoddau i gynorthwyo gwasanaethau yn ogystal â darparu'r gwasanaethau cyllid corfforaethol gofynnol. I gynorthwyo gallu ac adnoddau ymhellach, mae'r Cyngor bellach wedi penodi Pennaeth Adnoddau, Pennaeth TGCh, ac wedi recriwtio Rheolwr Rhaglen i gydlynu gwella gwasanaethau.

## Mae gan y Cyngor gynllun cynhwysfawr ar gyfer gwella a fydd yn heriol i'w gyflawni, ond sydd â rhagolygon realistig i gyflawni gwelliannau sylweddol i wasanaethau ac i bobl Ynys Môn

Mae'r Cyngor wedi cyflawni ei ddyletswyddau cynllunio ar gyfer gwella o dan Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 (y Mesur) ac wedi gweithredu'n unol â chanllawiau Llywodraeth Cymru

- 67 Ceir pedwar amcan gwella ar gyfer 2012-13 yng nghynllun y Cyngor ac mae'n esbonio'n glir pam y dewiswyd yr amcanion gwella. Mae'r cynllun yn fwy seiliedig ar ganlyniadau nag o'r blaen ac yn adlewyrchu anghenion dinasyddion yn well. Cynhaliodd y Cyngor arolwg dinasyddion yn gynharach eleni gan ddefnyddio'r adborth i ailosod blaenoriaethau'r Cyngor ar gyfer 2012-13 ac i lunio ei gynllun ar gyfer 2012-2015. Mae dinasyddion yn cael eu hannog i barhau i gysylltu â'r Cyngor i helpu i sefydlu amcanion gwella ar gyfer 2013-14. Mae'r cynllun ar gael ar ffurf gryno, ac mae'r Cyngor yn ei hyrwyddo.
- 68 Mae lle o hyd i'r Cyngor wella ansawdd ei gynllun ymhellach. Er enghraifft, mae gan bob amcan gwella ddisgrifiad o'r hyn fydd yn gyfystyr â llwyddiant, ond mae rhai nad ydynt yn ddigon clir o ran sut y cânt eu mesur neu, mewn rhai achosion, yr hyn yw'r safon. Nodir camau gweithredu yn y cynllun, ond mae rhai nad ydynt yn ddigon eglur o ran yr hyn y mae'r Cyngor yn bwriadu ei wneud.

Mae'r Cyngor yn parhau i wneud cynnydd graddol o ran mynd i'r afael â'r cynigion ar gyfer gwella a nodwyd mewn asesiadau blaenorol

- 69 Mae'r cyngor yn gwneud cynnydd cyson wrth ymateb i'r cynigion ar gyfer gwella a wnaethpwyd yn ein hadroddiadau blaenorol. Rydym wedi asesu:
- bod y Cyngor yn gwneud cynnydd da wrth fynd i'r afael â 10 thema gwella rheolaeth gorfforaethol y Comisiynwyr;
  - bod eglurder cyfeiriad y Cyngor yn gwella a chafwyd cynnydd rhesymol wrth fynd i'r afael â'r cynigion ar gyfer gwella a nodwyd yn fy *Adroddiad Gwella Blynyddol* diweddfaf;
  - bod ailstrwythuro'r uwch reolwyr yn ychwanegu'n sylweddol at allu ac adnoddau'r Cyngor i gyflawni rhagor o welliannau yn y swyddogaethau corfforaethol a gwasanaethau penodol;
  - bod y Cyngor yn ymdrin yn fwy aeddfed nag o'r blaen â materion dadleuol ac mae wedi cymryd camau i sicrhau bod y gwelliannau'n gynaliadwy;
  - bod y Cyngor wedi gwella'i waith o ymgysylltu â'r cyhoedd ac mae'n dechrau mynd i'r afael ag adnewyddu democrataidd;
  - bod y Cyngor wedi ymateb yn adeiladol ac yn gyfrifol i'r arolygiad diweddar tra beirniadol o'i wasanaethau addysg gan Estyn a Swyddfa Archwilio Cymru; a

- bod gwell system rheoli perfformiad wedi'i chynllunio gyda chymorth ymgynghorwyr allanol ac mae'n cael ei defnyddio i reoli cynllun gweithredu'r gwasanaeth addysg.

### Mae gan y Cyngor gynlluniau ariannol clir a chadarn ond mae'n wynebu nifer o heriau ariannol yn sgil mesurau caledi parhaus

- 70 Ardystiwyd *Datganiad o Gyfrifon* drafft y Cyngor gan y swyddog a151<sup>1</sup> Interim erbyn y terfyn amser, sef 30 Mehefin 2012 a'i gyflwyno i'r Pwyllgor Archwilio ym mis Gorffennaf 2012. Archwiliwyd a chymeradwywyd y *Datganiad o Gyfrifon* terfynol erbyn 30 Medi 2012. Dyma'r tro cyntaf yn ystod y tair blynedd diwethaf i'r broses hon gael ei chwblhau'n unol â'r holl amserlenni statudol. Ceir mwy o wybodaeth yn [Atodiad 3](#).
- 71 Mae gan y Cyngor drefniadau cynllunio ariannol tymor-canolog sydd wedi'u sefydlu'n dda ac sy'n cynnwys ymgynghori helaeth a chryn her. Mae'r strategaeth bresennol ar gyfer cyllideb referniw tymor canolog 2013-2016 yn dangos arbedion o £2.9 miliwn i'w cyflawni yn 2013-14 a bylchau cyllido o £3.1 miliwn a £4.0 miliwn yn 2014-15 a 2015-16 yn y drefn honno.
- 72 Pennwyd cyllideb y Cyngor ochr yn ochr â'r cynllun corfforaethol a blaenoriaethau gwella, ac mae'n cynnwys nid yn unig arbedion ond hefyd buddsoddiad mewn meysydd blaenoriaeth megis y fenter *Ynys Ynni*. Fodd bynnag, ceir cydnabyddiaeth bod maint yr her ariannol yn golygu y bydd angen i rai gwasanaethau gael eu darparu'n wahanol.
- 73 Mae'r Weithrediaeth wedi nodi Addysg, Gofal Cymdeithasol i Oedolion, Hamdden a Llyfrgelloedd fel gwasanaethau i'w hailgynllunio a'u had-drefnu yn ystod 2013-14 er mwyn sicrhau arbedion effeithlonrwydd.
- 74 Disgwylir i'r buddsoddiad diweddar mewn systemau newydd a'r defnydd gwell o dechnoleg sicrhau arbedion yn y dyfodol. Mewn cyllidebau blaenorol, un o'r ffactorau pennaf a oedd yn peri ansicrwydd oedd yr oedi parhaus wrth werthuso swyddi. Erbyn hyn, mae amserlen wedi'i chytuno ar gyfer gwerthuso swyddi erbyn mis Ebrill 2014. Mae'r strategaeth cyllideb referniw tymor canolog yn cynnwys costau gweithredu disgwylidig a fydd yn cael eu hariannu'n rhannol gan gronfeydd a neilltuwyd dros nifer o flynyddoedd er mwyn talu'r gost hon.
- 75 Mae'r Cyngor yn rhagweld y bydd yn defnyddio £0.5 miliwn o'r cronfeydd wrth gefn cyffredinol i gwmpasu gorwariant ar gyfer y flwyddyn ariannol 2012-13. Mae angen cynnal prosesau rheolaeth gyllidebol cryf er mwyn sicrhau nad oes unrhyw alwadau pellach ar y cronfeydd cyffredinol, y disgwylir y byddant yn £4.4 miliwn ar ddiwedd y flwyddyn ariannol 2012-13.

1 Mae Adran 151 o Ddeddf Llywodraeth Leol 1972 yn ei gwneud yn ofynnol i bob awdurdod lleol wneud trefniadau ar gyfer gweinyddu ei faterion ariannol yn briodol ac yn ei gwneud yn ofynnol enwebu un swyddog i fod yn gyfrifol am weinyddu'r materion hynny. Mae gan y swyddog Adran 151 nifer o ddyletswyddau statudol, gan gynnwys y ddyletswydd i roi gwybod am unrhyw weithgarwch ariannol anghyfreithlon sy'n ymwneud â'r awdurdod neu achosion o fethu â phennu cyllideb fanteoledig na chadw ati.

## Mae'r Cyngor wedi datblygu cynllun datblygu sefydliadol i gefnogi gwelliannau hirdymor a moderneiddio'r ffordd y mae'r Cyngor yn gweithio

- 76 Gyda chymorth y Comisiynwyr ac ymgynghoriaeth allanol, mae'r Cyngor wedi datblygu cynllun datblygu sefydliadol cynhwysfawr yn sail i'w ddatblygu a gwella strategol dros y tair blynedd nesaf. Mae'r cynllun, o'r enw *Y Map Ffordd i Ynys Môn Newydd*, wedi cael cymeradwyaeth y Cyngor a pherchenogaeth lawn gan yr Uwch Dîm Arwain a'r Weithrediaeth. Mae'r cynllun datblygu sefydliadol yn dwyn ynghyd flaenoriaethau'r Cyngor ar gyfer gwella ac yn cynnwys cynllun gweithredu.
- 77 I ategu'r cynllun datblygu sefydliadol, mae'r Cyngor wedi creu Swyddfa Rheoli Rhaglen, wedi'i chydlynu gan y Rheolwr Rhaglen. Bydd y swyddfa hon yn gweithredu fel y prif ddull ar gyfer cyflawni'r cynllun, rhaglen drawsnewid, a chyflawni'r gwaith sy'n cael ei wneud ar draws yr amrywiaeth o brosiectau a chynlluniau gwella.
- 78 Mae'r broses o weithredu'r cynllun datblygu sefydliadol wedi dechrau ac mae'r cam cyntaf yn cynnwys dwy agenda 90 diwrnod sy'n nodi'r hyn mae'r Cyngor yn bwriadu ei gyflawni fel isafswm erbyn diwedd mis Ebrill 2013. I helpu i gefnogi'r gwaith o weithredu'r cynllun, mae fframwaith rheoli rhaglen sy'n cynnwys tri bwrdd cyflawni a chyfres o brosiectau dan arweiniad swyddogion wedi'u sefydlu i gyflawni'r cynllun datblygu sefydliadol, sef:
- Bwrdd Gwella a Chynaliadwyedd y Comisiynwyr
  - Bwrdd Adfer Addysg a benodwyd gan y Gweinidog dros Blant, Addysg, Dysgu Gydol Oes a Sgiliau
  - Bwrdd Gwella'r Gwasanaeth Plant
- 79 Mae cynllun datblygu sefydliadol y Cyngor yn allweddol i gam gwella a chynaliadwyedd y broses ymyrraeth ac o ran mynd i'r afael â phroblemau sylweddol, megis: bylchau mewn gallu ac adnoddau corfforaethol; yr her ariannol; datblygu partneriaethau; a gwelliannau i wasanaethau addysg a gwasanaethau cymdeithasol.
- 80 Mae gan gynllun y Cyngor y potensial i sicrhau manteision gwirioneddol i ddinasyddion Ynys Môn. Mae'r Uwch Dîm Arwain wedi cydnabod pwysigrwydd cynnwys staff drwy'r sefydliad cyfan wrth gyflawni'r cynllun datblygu sefydliadol ac, wrth wneud hynny, ddatblygu sgiliau a galluoedd newydd, sefydlu systemau a phrosesau newydd, a thrawsnewid y diwylliant blaenorol.
- 81 Yn ystod y rhan fwyaf o'r flwyddyn ddiwethaf, rydym wedi pwysleisio bod gwelliant parhaus a chynaliadwyedd hirdymor y Cyngor yn dibynnu ar ganlyniad yr etholiadau ym mis Mai. Bydd angen i'r Cynghorwyr newydd ddangos eu bod yn gallu arfer eu pŵerau'n effeithiol er budd pobl Ynys Môn, drwy ymddwyn yn gyfrifol a chynorthwyo gyda'r gwaith cynllunio a gwneud penderfyniadau a pheidio â dychwelyd i ymddwyn yn y modd a arweiniodd at ymyrraeth.

# Atodiadau

## Atodiad 1

### Statws yr adroddiad hwn

O dan Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 (y Mesur), mae'n ofynnol i'r Archwilydd Cyffredinol gynnal asesiad gwella blynyddol, a chyhoeddi adroddiad gwella blynyddol, ar gyfer pob awdurdod gwella yng Nghymru. Mae'r gofyniad hwn yn cwmpasu cynghorau lleol, parciau cenedlaethol ac awdurdodau tân ac achub.

Lluniwyd yr adroddiad hwn gan Swyddfa Archwilio Cymru ar ran yr Archwilydd Cyffredinol er mwyn cyflawni ei ddyletswyddau o dan adran 24 o'r Mesur. Mae'r adroddiad hefyd yn cyflawni ei ddyletswyddau o dan adran 19 i gyflwyno adroddiad sy'n ardystio ei fod wedi cynnal asesiad gwella o dan adran 18 ac yn nodi a yw o'r farn, o ganlyniad i'w archwiliad o'r cynllun gwella o dan adran 17, fod yr awdurdod wedi cyflawni ei ddyletswyddau o ran cynllunio ar gyfer gwella o dan adran 15.

Mae gan awdurdodau gwella ddyletswydd gyffredinol i 'wneud trefniadau i sicrhau gwelliant parhaus wrth gyflawni eu swyddogaethau'. Diffinnir awdurdodau gwella fel cynghorau lleol, parciau cenedlaethol ac awdurdodau tân ac achub.

Yr asesiad gwella blynyddol yw'r prif ddarn o waith sy'n galluogi'r Archwilydd Cyffredinol i gyflawni ei ddyletswyddau. Caiff yr asesiad gwella ei lywio gan asesiad sy'n edrych i'r dyfodol o'r tebygolrwydd y bydd awdurdod yn cydymffurfio â'i ddyletswydd i wneud trefniadau i sicrhau gwelliant parhaus. Mae hefyd yn cynnwys asesiad ôl-weithredol i nodi a yw awdurdod wedi cyflawni'r gwelliannau a gynlluniwyd ganddo er mwyn llunio barn ar hanes yr awdurdod o ran sicrhau gwelliant. Mae'r adroddiad hwn hefyd yn crynhoi casgliadau'r Archwilydd Cyffredinol ar hunanasesiad yr awdurdod o'i berfformiad.

O dan rai amgylchiadau gall yr Archwilydd Cyffredinol hefyd gynnal arolygiadau arbennig (o dan adran 21), y bydd yn cyflwyno adroddiad i'r awdurdodau a'r Gweinidogion perthnasol mewn perthynas â hwy, ac y gall eu cyhoeddi (o dan adran 22). Mae'r Adroddiad Gwella Blynyddol hwn yn crynhoi adroddiadau archwilio ac asesu gan gynnwys unrhyw arolygiadau arbennig (o dan adran 24).

Un o weithgareddau atodol pwysig Swyddfa Archwilio Cymru yw cydgysylltu gwaith asesu a rheoleiddio (sy'n ofynnol o dan adran 23), sy'n ystyried rhaglen waith gyffredinol pob rheoleiddiwr perthnasol mewn awdurdod gwella. Gall yr Archwilydd Cyffredinol hefyd ystyried gwybodaeth a rennir gan reoleiddwyr perthnasol (o dan adran 33) yn ei asesiadau.

## Atodiad 2

# Gwybodaeth ddefnyddiol am Ynys Môn a Chyngor Sir Ynys Môn

### Y Cyngor

Mae'r Cyngor yn gwario tua £156.7 miliwn y flwyddyn (2012-13). Mae hyn yn cyfateb i tua £2,241 fesul trigolyn. Yn yr un flwyddyn, gwariodd y Cyngor £21.6 miliwn ar eitemau cyfalaf hefyd.

Yn 2011-12, y dreth gyngor gyfartalog ar gyfer band D ar gyfer Ynys Môn oedd £1,094.41 y flwyddyn. Mae hyn wedi cynyddu 4.14 y cant i £1,139.68 y flwyddyn ar gyfer 2012-13. Mae 73.3 y cant o dai'r Cyngor yn perthyn i fandiau treth gyngor A i D.

Mae'r Cyngor yn cynnwys 40 o aelodau etholedig sy'n cynrychioli'r gymuned ac yn gwneud penderfyniadau ynghylch blaenoriaethau a'r defnydd a wneir o adnoddau. Mae aelodaeth wleidyddol y Cyngor fel a ganlyn:

- 19 Annibynnol Gwreiddiol
- 8 Plaid Cymru
- 5 Llafur
- 3 Llais i Fôn
- 5 heb fod yn aelod o unrhyw blaid

Er 1 Ebrill 2011 roedd pum Comisiynydd, a benodwyd gan y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol, yn cyflawni swyddogaeth Gweithrediaeth y Cyngor. Roedd y Comisiynwyr fel a ganlyn:

- Alex Aldridge, OBE
- Byron Davies, OBE
- Margaret Foster, OBE
- Mick Giannasi
- Gareth Jones

Ers Hydref 2012, mae tri Chomisiynydd yn dal i fod yn rhan o ail gam yr ymyrraeth, sef y cam 'gwella a chynaliadwyedd', sef: Alex Aldridge, OBE; Byron Davies OBE; a Mick Giannasi.

Richard Parry Jones yw Prif Weithredwr y Cyngor. Fe'i cefnogir gan Ddirprwy Brif Weithredwr, Bethan Jones, a thri chyfarwyddwr corfforaethol: Cyfarwyddwr Dysgu Gydol Oes – Dr Gwynne Jones; Cyfarwyddwr Cymuned – Gwen Carrington; a Chyfarwyddwr Datblygu Cynaliadwy – Arthur Owen



## Gwybodaeth arall

Yr Aelod Cynulliad dros Ynys Môn yw:

- Ieuan Wyn Jones, Ynys Môn, Plaid Cymru

Yr Aelod Seneddol dros Ynys Môn yw:

- Albert Owen, Ynys Môn, Llafur

Am ragor o wybodaeth gweler gwefan y Cyngor yn [www.ynysmon.gov.uk](http://www.ynysmon.gov.uk) neu cysylltwch â'r Cyngor:

Cyngor Sir Ynys Môn  
Swyddfeydd y Cyngor  
Llangefni  
Ynys Môn  
LL77 7TW

## Atodiad 3

### Llythyr Archwilio Blynyddol yr Archwilydd Penodedig

Mae'r llythyr hwn yn crynhoi'r negeseuon allweddol a gododd o'm cyfrifoldebau statudol o dan Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 fel yr Archwilydd Penodedig a'm cyfrifoldebau adrodd dan y Cod Ymarfer Archwilio.

#### Cydymffurfiodd y Cyngor â'i gyfrifoldebau'n ymwneud â chyflwyno adroddiadau ariannol a defnyddio o adnoddau

Cyfrifoldeb y Cyngor yw:

- rhoi systemau rheolaeth fewnol ar waith i sicrhau rheoleidd-dra a chyfreithlondeb trafodion a sicrhau bod ei asedau'n ddiogel;
- cadw cofnodion cywir o gyfrifon;
- paratoi Datganiad o Gyfrifon yn unol â'r gofynion perthnasol; a
- sefydlu ac adolygu trefniadau priodol i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd yn ei ddefnydd o adnoddau.

Mae Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 yn ei gwneud yn ofynnol i mi:

- roi barn archwilio ar y datganiadau cyfrifyddu;
- adolygu trefniadau'r Cyngor i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd yn ei ddefnydd o adnoddau; a
- cyhoeddi tystysgrif yn cadarnhau fy mod wedi cwblhau'r archwiliad o'r cyfrifon.

Mae awdurdodau lleol yng Nghymru paratoi eu datganiadau cyfrifyddu yn unol â gofynion Cod Ymarfer ar gyfer Cadw Cyfrifon Awdurdodau Lleol yn y Deyrnas Unedig CIPFA/LASAAC. Mae'r cod hwn wedi'i seilio ar Safonau Adrodd Ariannol Rhyngwladol. Ar 28 Medi 2012, cyhoeddais farn archwilio ddiamod ar y datganiadau cyfrifyddu gan gadarnhau eu bod yn cyflwyno darlun cywir a theg o sefyllfa ariannol a thrafodion y Cyngor. Mae fy adroddiad wedi'i gynnwys yn y Datganiad Cyfrifon. Cyflwynwyd adroddiad ar y materion allweddol a gododd o'r archwiliad cyfrifon i aelodau o'r Pwyllgor Archwilio yn fy adroddiad Archwiliad o Ddatganiadau Ariannol ar 25 Medi 2012.

Mae'r Cyngor wedi gwneud cryn gynnydd o ran mynd i'r afael â materion yn ymwneud â llunio'r datganiad o gyfrifon a bodloni terfyn amser cyhoeddi'r cyfrifon, sef 30 Medi. Mae'r Cyngor yn haeddu cydnabyddiaeth a chanmoliaeth am y ffordd y mae wedi mynd i'r afael â'r gwelliannau gofynnol a hoffem achub ar y cyfle hwn i ddiolch am y cymorth a gafwyd gan swyddogion y Cyngor yn ystod yr archwiliad. Er mor dderbyniol yw hyn, hoffwn bwysleisio hefyd bwysigrwydd sicrhau bod y gwelliannau hyn yn cael eu cynnal. Ar hyn o bryd mae staff dros dro'n parhau i lenwi uwch swyddi cyfrifeg. Mae'n hanfodol bod adnoddau digonol a phriodol yn cael eu neilltuo i baratoi'r cyfrifon statudol wrth symud ymlaen yn unol ag amserlenni gofynnol.

Mae fy ystyriaeth o drefniadau'r Cyngor i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd yn seiliedig ar y gwaith archwilio a wnaed ar y cyfrifon yn ogystal â dibynnu ar y gwaith a gwblhawyd fel rhan o'r Asesiad Gwella o dan Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) (2009). Ar y cyfan, rwyf yn fodlon bod gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith. Bydd yr Archwilydd Cyffredinol yn tynnu sylw at feysydd lle nad yw effeithiolrwydd y trefniadau hyn wedi'u dangos hyd yma neu lle gellid gwneud gwelliannau pan fydd yn cyhoeddi ei Adroddiad Gwella Blyneddol. Hoffwn dynnu sylw at y meysydd penodol canlynol yn y llythyr hwn:

- Mae rhagolwg ariannol y Cyngor yn heriol iawn o hyd ac mae trefniadau cynllunio a monitro ariannol ar waith i nodi'r bwch cyllido a hwyluso'r arbedion sy'n ofynnol. Bydd angen gwneud penderfyniadau anodd yn y bydymor i sicrhau'r arbedion sy'n ofynnol.
- Mae'r Cyngor wedi gwneud cynnydd yn ystod y flwyddyn o ran datblygu prosesau rheoli risg ac mae'n bwysig bod hyn yn cael ei gynnal.
- Ers nifer o flynyddoedd, mae'r archwilydd allanol wedi adrodd nad oes cynlluniau parhad busnes ac adfer ar ôl trychineb cadarn ar waith ac mae hyn yn parhau i fod yn wir.
- roedd 50% o'r ceisiadau grant a ardystiwyd gan PwC o ran 2010/11 yn destun llythyr cymhwyso (48% yn 2009/10). Cyflwynwyd 10% o'r ceisiadau am grant gan y Cyngor ar ôl y terfyn amser ar gyfer cyflwyno, o gymharu â 66% ar gyfer 2009/10.
- Rydym yn parhau i allu dibynnu ar y gwaith Archwilio Mewnol.

Nid wyf wedi cyflwyno tystysgrif cwblhau oherwydd rwy'n ystyried gwrthwynebiad gan etholwr lleol.

Ar hyn o bryd, disgwylir i'r ffi archwilio ariannol ar gyfer 2011-12 fod yn uwch na'r ffi a gytunwyd ac a nodwyd yn yr Amlinelliad Archwilio Blyneddol oherwydd y gwaith ychwanegol sy'n ofynnol i ymdrin â'r gwrthwynebiad i'r cyfrifon.

Yn gywir

**Lynn Hine (PwC LLP)**

Dros ac ar ran yr Archwilydd Penodedig  
29 Tachwedd 2012

Mae gan etholwyr lleol ac eraill yr hawl i edrych ar gyfrifon y Cyngor. Pan fydd y Cyngor wedi cwblhau ei gyfrifon ar gyfer y flwyddyn ariannol flaenorol, fel rheol tua mis Mehefin neu fis Gorffennaf, mae'n rhaid iddo hysbysebu eu bod ar gael i bobl edrych arnynt. Gallwch gael copïau o'r cyfrifon gan y Cyngor; gallwch hefyd weld pob llyfr, gweithred, contract, bil, taleb a derbynneb sy'n ymwneud â hwy am 20 diwrnod gwaith ar ôl iddynt gael eu darparu. Gallwch ofyn cwestiynau i'r archwilydd am y cyfrifon ar gyfer y flwyddyn y mae'n ei harchwilio. Er enghraifft, gallwch roi gwybod i'r archwilydd os ydych o'r farn bod rhywbeth o'i le ar y cyfrifon neu am wastraff neu aneffeithlonrwydd o ran y ffordd y mae'r Cyngor yn cynnal ei wasanaethau. I gael rhagor o wybodaeth, edrychwch ar daflen Swyddfa Archwilio Cymru, *Cyfrifon y Cyngor: eich hawliau*, ar ein gwefan yn [www.wao.gov.uk](http://www.wao.gov.uk) neu drwy ysgrifennu atom yn y cyfeiriad ar gefn yr adroddiad hwn.

## Atodiad 4

# Amcanion gwella a hunanasesiad Cyngor Sir Ynys Môn

### Amcanion gwella'r Cyngor

Mae Llywodraeth Cymru yn ei gwneud yn ofynnol i'r Cyngor wneud cynlluniau i wella ei swyddogaethau a'r gwasanaethau a ddarperir ganddo. Bob blwyddyn mae'n rhaid iddo gyhoeddi'r cynlluniau hyn ynghyd ag 'amcanion gwella' penodol sy'n nodi'r pethau allweddol y mae'r Cyngor yn bwriadu eu gwneud i wella. Mae'n rhaid i'r Cyngor wneud hyn cyn gynted â phosibl ar ôl 1 Ebrill bob blwyddyn.

Cyhoeddodd y Cyngor ei amcanion gwella ar gyfer 2012-13 yn ei *Gynllun Busnes Corfforaethol 2012-15*, y gellir ei ddarllen ar wefan y Cyngor yn [www.ynysmon.gov.uk](http://www.ynysmon.gov.uk). Mae'r amcanion gwella fel a ganlyn:

#### Amcanion gwella ar gyfer 2011-12

Cyhoeddodd y Cyngor ei amcanion gwella ar gyfer 2011-12 yn ei gynllun busnes corfforaethol, y gellir ei ddarllen ar wefan y Cyngor yn [www.ynysmon.gov.uk](http://www.ynysmon.gov.uk). Mae'r amcanion gwella yn cael eu gosod o dan bedwar pennawd bras:

- Gweithredu'n Fwy fel Busnes
- Y Rhaglen Blaenoriaethau Fforddiadwy
- Gwireddu ein Cytundeb Canlyniadau
- Adnewyddu Democrataidd

#### Amcanion gwella ar gyfer 2012-13

Cyhoeddodd y Cyngor ei amcanion gwella ar gyfer 2012-13 yn ei *Gynllun Busnes Corfforaethol 2012-15*, y gellir ei ddarllen ar wefan y Cyngor yn [www.ynysmon.gov.uk](http://www.ynysmon.gov.uk). Mae'r amcanion gwella yn cael eu gosod o dan bedwar pennawd bras:

- Gwella Gwasanaethau Plant
- Adfywio ein Cymunedau
- Gwella Rheolaeth Gorfforaethol
- Cyflawni ein Cytundebau Canlyniadau

### Hunanasesiad y Cyngor o berfformiad

Mae hunanasesiad y Cyngor o'i berfformiad yn ystod 2011-12 *Cynllun Gwella - Adolygu Perfformiad 2011-12* i'w weld ar wefan y Cyngor yn <http://www.ynysmon.gov.uk/cyngor-a-democratiaeth/perfformiad-a-llywodraethu/cynllun-busnes-corfforaethol/cynllun-gwella-2011-2012/>.



Wales Audit Office  
24 Cathedral Road  
Cardiff CF11 9LJ

Tel: 029 2032 0500

Fax: 029 2032 0600

Textphone: 029 2032 0660

E-mail: [info@wao.gov.uk](mailto:info@wao.gov.uk)

Website: [www.wao.gov.uk](http://www.wao.gov.uk)

Swyddfa Archwilio Cymru  
24 Heol y Gadeirlan  
Caerdydd CF11 9LJ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn Testun: 029 2032 0660

E-bost: [info@wao.gov.uk](mailto:info@wao.gov.uk)

Gwefan: [www.wao.gov.uk](http://www.wao.gov.uk)